

ISSN 2518-1467 (Online),
ISSN 1991-3494 (Print)

«ҚАЗАҚСТАН РЕСПУБЛИКАСЫ
ҰЛТТЫҚ ҒЫЛЫМ

«ҚАЗАҚСТАН РЕСПУБЛИКАСЫ
ҰЛТТЫҚ ҒЫЛЫМ АКАДЕМИЯСЫ» РҚБ

Х А Б А Р Ш Ы С Ы

ВЕСТНИК

РОО «НАЦИОНАЛЬНОЙ
АКАДЕМИИ НАУК
РЕСПУБЛИКИ КАЗАХСТАН»

THE BULLETIN

OF THE ACADEMY OF SCIENCES
OF THE REPUBLIC OF
KAZAKHSTAN

PUBLISHED SINCE 1944

5 (411)

SEPTEMBER – OCTOBER 2024

ALMATY, NAS RK

БАС РЕДАКТОР:

ТҮЙМЕБАЕВ Жансейіт Қансейітұлы, филология ғылымдарының докторы, профессор, ҚР ҰҒА құрметті мүшесі, Әл-Фараби атындағы Қазақ ұлттық университетінің ректоры (Алматы, Қазақстан)

ҒАЛЫМ ХАТШЫ:

ӘБІЛҚАСЫМОВА Алма Есімбекқызы, педагогика ғылымдарының докторы, профессор, ҚР ҰҒА академигі, Абай атындағы ҚазҰПУ Педагогикалық білімді дамыту орталығының директоры (Алматы, Қазақстан), **Н = 3**

РЕДАКЦИЯ АЛҚАСЫ:

САТЫБАЛДЫ Әзімхан Әбілқайырұлы, экономика ғылымдарының докторы, профессор, ҚР ҰҒА академигі, Экономика институтының директоры (Алматы, Қазақстан), **Н = 5**

САПАРБАЕВ Әбдіжапар Жұманұлы, экономика ғылымдарының докторы, профессор, ҚР ҰҒА құрметті мүшесі, Халықаралық инновациялық технологиялар академиясының президенті (Алматы, Қазақстан), **Н = 6**

ЛУКЪЯНЕНКО Ирина Григорьевна, экономика ғылымдарының докторы, профессор, «Киево-Могилян академиясы» ұлттық университетінің кафедра меңгерушісі (Киев, Украина), **Н=2**

ШИШОВ Сергей Евгеньевич, педагогика ғылымдарының докторы, профессор, К. Разумовский атындағы Мәскеу мемлекеттік технологиялар және менеджмент университетінің кәсіптік білім берудің педагогикасы және психологиясы кафедрасының меңгерушісі (Мәскеу, Ресей), **Н = 4**

СЕМБИЕВА Ләззат Мыктыбекқызы, экономика ғылымдарының докторы, Л.Н. Гумилев атындағы Еуразия ұлттық университетінің профессоры (Нұр-Сұлтан, Қазақстан), **Н = 3**

АБИЛЬДИНА Салтанат Қуатқызы, педагогика ғылымдарының докторы, профессор, Е.А.Бөкетов атындағы Қарағанды мемлекеттік университеті педагогика кафедрасының меңгерушісі (Қарағанды, Қазақстан), **Н = 3**

БУЛАТБАЕВА Күлжанат Нурымжанқызы, педагогика ғылымдарының докторы, профессор, Ы. Алтынсарин атындағы Ұлттық білім академиясының бас ғылыми қызметкері (Нұр-Сұлтан, Қазақстан), **Н = 2**

РЫЖАКОВ Михаил Викторович, педагогика ғылымдарының докторы, профессор, Ресей білім академиясының академигі, «Білім берудегі стандарттар және мониторинг» журналының бас редакторы (Мәскеу, Ресей), **Н=2**

ЕСІМЖАНОВА Сайра Рафихевна, экономика ғылымдарының докторы, Халықаралық бизнес университетінің профессоры, (Алматы, Қазақстан), **Н = 3**

«Қазақстан Республикасы Ұлттық ғылым академиясы РҚБ-нің Хабаршысы».

ISSN 2518-1467 (Online),

ISSN 1991-3494 (Print).

Меншіктенуші: «Қазақстан Республикасының Ұлттық ғылым академиясы» РҚБ (Алматы қ.). Қазақстан Республикасының Ақпарат және коммуникациялар министрлігінің Ақпарат комитетінде 12.02.2018 ж. берілген

№ 16895-Ж мерзімдік басылым тіркеуіне қойылу туралы куәлік.

Тақырыптық бағыты: *әлеуметтік ғылымдар саласындағы зерттеулерге арналған.*

Мерзімділігі: жылына 6 рет.

Тиражы: 300 дана.

Редакцияның мекен-жайы: 050010, Алматы қ., Шевченко көш., 28, 219 бөл., тел.: 272-13-19

<http://www.bulletin-science.kz/index.php/en/>

© «Қазақстан Республикасының Ұлттық ғылым академиясы» РҚБ, 2024

ГЛАВНЫЙ РЕДАКТОР:

ТУЙМЕБАЕВ Жансеит Кансеитович, доктор филологических наук, профессор, почетный член НАН РК, ректор Казахского национального университета им. аль-Фараби (Алматы, Казахстан)

УЧЕНЫЙ СЕКРЕТАРЬ:

АБЫЛКАСЫМОВА Алма Есимбековна, доктор педагогических наук, профессор, академик НАН РК, директор Центра развития педагогического образования КазНПУ им. Абая (Алматы, Казахстан), **Н = 3**

РЕДАКЦИОННАЯ КОЛЛЕГИЯ:

САТЫБАЛДИН Азимхан Абылкаирович, доктор экономических наук, профессор, академик НАН РК, директор института Экономики (Алматы, Казахстан), **Н = 5**

САПАРБАЕВ Абдижапар Джуманович, доктор экономических наук, профессор, почетный член НАН РК, президент Международной академии инновационных технологий (Алматы, Казахстан), **Н = 6**

ЛУКЪЯНЕНКО Ирина Григорьевна, доктор экономических наук, профессор, заведующая кафедрой Национального университета «Киево-Могилянская академия» (Киев, Украина), **Н = 2**

ШИШОВ Сергей Евгеньевич, доктор педагогических наук, профессор, заведующий кафедрой педагогики и психологии профессионального образования Московского государственного университета технологий и управления имени К. Разумовского (Москва, Россия), **Н = 4**

СЕМБИЕВА Лязат Мыктыбековна, доктор экономических наук, профессор Евразийского национального университета им. Л.Н. Гумилева (Нур-Султан, Казахстан), **Н = 3**

АБИЛЬДИНА Салтанат Куатовна, доктор педагогических наук, профессор, заведующая кафедрой педагогики Карагандинского университета имени Е.А.Букетова (Караганда, Казахстан), **Н=3**

БУЛАТБАЕВА Кулжанат Нурымжановна, доктор педагогических наук, профессор, главный научный сотрудник Национальной академии образования имени Ы. Алтынсарина (Нур-Султан, Казахстан), **Н = 3**

РЫЖАКОВ Михаил Викторович, доктор педагогических наук, профессор, академик Российской академии образования, главный редактор журнала «Стандарты и мониторинг в образовании» (Москва, Россия), **Н=2**

ЕСИМЖАНОВА Сайра Рафихевна, доктор экономических наук, профессор Университета международного бизнеса (Алматы, Казахстан), **Н = 3**

«Вестник РОО «Национальной академии наук Республики Казахстан».

ISSN 2518-1467 (Online),

ISSN 1991-3494 (Print).

Собственник: РОО «Национальная академия наук Республики Казахстан» (г. Алматы).
Свидетельство о постановке на учет периодического печатного издания в Комитете информации Министерства информации и коммуникаций и Республики Казахстан № **16895-Ж**, выданное 12.02.2018 г.

Тематическая направленность: *посвящен исследованиям в области социальных наук.*

Периодичность: 6 раз в год.

Тираж: 300 экземпляров.

Адрес редакции: 050010, г. Алматы, ул. Шевченко, 28, ком. 219, тел. 272-13-19

<http://www.bulletin-science.kz/index.php/en/>

© РОО «Национальная академия наук Республики Казахстан», 2024

EDITOR IN CHIEF:

TUIMEBAYEV Zhansait Kanseitovich, Doctor of Philology, Professor, Honorary Member of NAS RK, Rector of Al-Farabi Kazakh National University (Almaty, Kazakhstan).

SCIENTIFIC SECRETARY:

ABYLKASSYMOVA Alma Esimbekovna, Doctor of Pedagogical Sciences, Professor, Executive Secretary of NAS RK, President of the International Academy of Innovative Technology of Abai Kazakh National Pedagogical University (Almaty, Kazakhstan), **H = 3**

EDITORIAL BOARD:

SATYBALDIN Azimkhan Abilkairovich, Doctor of Economics, Professor, Academician of NAS RK, Director of the Institute of Economics (Almaty, Kazakhstan), **H = 5**

SAPARBAYEV Abdizhapar Dzhumanovich, Doctor of Economics, Professor, Honorary Member of NAS RK, President of the International Academy of Innovative Technology (Almaty, Kazakhstan) **H = 4**

LUKYANENKO Irina Grigor'evna, Doctor of Economics, Professor, Head of the Department of the National University "Kyiv-Mohyla Academy" (Kiev, Ukraine) **H = 2**

SHISHOV Sergey Evgen'evich, Doctor of Pedagogical Sciences, Professor, Head of the Department of Pedagogy and Psychology of Professional Education of the Moscow State University of Technology and Management named after K. Razumovsky (Moscow, Russia), **H = 6**

SEMBIEVA Lyazzat Maktybekova, Doctor of Economic Science, Professor of the L.N. Gumilyov Eurasian National University (Nur-Sultan, Kazakhstan), **H = 3**

ABILDINA Saltanat Kuatovna, Doctor of Pedagogical Sciences, Professor, Head of the Department of Pedagogy of Buketov Karaganda University (Karaganda, Kazakhstan), **H = 3**

BULATBAYEVA Kulzhanat Nurymzhanova, Doctor of Pedagogical Sciences, Professor, Chief Researcher of the National Academy of Education named after Y. Altynsarın (Nur-Sultan, Kazakhstan), **H = 2**

RYZHAKOV Mikhail Viktorovich, Doctor of Pedagogical Sciences, Professor, academician of the Russian Academy of Education, Editor-in-chief of the journal «Standards and monitoring in education» (Moscow, Russia), **H = 2**

YESSIMZHANOVA Saira Rafikhevna, Doctor of Economics, Professor at the University of International Business (Almaty, Kazakhstan), **H = 3**.

Bulletin of the National Academy of Sciences of the Republic of Kazakhstan.

ISSN 2518-1467 (Online),

ISSN 1991-3494 (Print).

Owner: RPA «National Academy of Sciences of the Republic of Kazakhstan» (Almaty). The certificate of registration of a periodical printed publication in the Committee of information of the Ministry of Information and Communications

of the Republic of Kazakhstan **No. 16895-Ж**, issued on 12.02.2018.

Thematic focus: *it is dedicated to research in the field of social sciences.*

Periodicity: 6 times a year.

Circulation: 300 copies.

Editorial address: 28, Shevchenko str., of. 220, Almaty, 050010, tel. 272-13-19

<http://www.bulletin-science.kz/index.php/en/>

© National Academy of Sciences of the Republic of Kazakhstan, 2024

BULLETIN OF NATIONAL ACADEMY OF
SCIENCES OF THE REPUBLIC OF KAZAKHSTAN
ISSN 1991-3494
Volume 5. Number 411 (2024), 20–31
<https://doi.org/10.32014/2024.2518-1467.823>

УДК 17.01.45

***A.A. Azatbakyt¹, A.M. Kartayeva¹, A.T. Tamayev², 2024.**

¹East Kazakhstan University named after S. Amanzholov, Oskemen, Kazakhstan;

²Kazakh National Pedagogical University named after Abai, Almaty, Kazakhstan.

E-mail: aigani.86@mail.ru

ANALYZING AND TEACHING THE PSYCHOLOGY OF CHARACTERS IN THE STORIES OF M. AUEZOV

A.A. Azatbakyt – doctoral student of the Department of Kazakh, Russian Philology and journalism, S. Amanzholov East Kazakhstan University, Oskemen, Kazakhstan, E-mail: aigani.86@mail.ru., ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0001-8894-2817>;

A.M. Kartayeva – doctor of philological sciences, professor East Kazakhstan University named after S. Amanzholov, Oskemen, Kazakhstan, E-mail: kartaeva2011@mail.ru, ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0003-1715-6186>;

A.T. Tamayev – candidate of pedagogical sciences, Associate Professor of the Kazakh Language and Literature named after S. Kirabayev, KazNPU named after Abai, Senior Lecturer, Almaty, Kazakhstan, E-mail: alpisbai@mail.ru, ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0002-0681-4780>.

Abstract. The main purpose and direction of the scientific article is considered the methods of studying and teaching psychologism in the stories of one of the greatest writers of our time, Mukhtar Auezov, who had his own place in Kazakh literature. Saying the relevance of the problems of studying the stories of M. Auezov in Kazakh literary studies, the author notes several scientists studying the stories of writers. On the basis of scientific work, the psychology of the character in the stories of M. Auezov is considered as a scientific form. In addition, the article analyzes the works, conclusions, views of scientists who studied the stories of the writer. Naming the period of study of the writer's stories, the author refers to the conclusions of scientists who, as a result of the scientific and practical significance of the work, classified the problems of psychologism in the stories of M. Auezov, the image of the hero, psychologism in the work of art. Considering the conclusions of these scientists, the analysis of the writer's stories proves the relevance and significance. In the process of comparing and classifying conclusions, the author clearly expresses his own opinion. In addition, the article analyzes the character images in the writer's stories such as "In the Shade of the Past", "Who is blamed?", "An innocent girl", and discusses and differentiates the reproductive and research methods of teaching at a higher educational institution.

Keywords: author, psychologism, teaching methods, character psychology, writer, story.

*А.А. Азатбақыт, А.М. Картаева¹, А.Т. Тамаев², 2024.

¹Сәрсен Аманжолов атындағы Шығыс Қазақстант университеті,
Өскемен, Қазақстан;

²Абай атындағы Қазақ ұлттық педагогикалық университеті,
Алматы, Қазақстан.

E-mail: aigani.86@mail.ru

М. ӘУЕЗОВ ӘНГІМЕЛЕРІНДЕГІ КЕЙІПКЕР ПСИХОЛОГИЯСЫН ТАЛДАП ОҚЫТУ

А.А. Азатбақыт – С. Аманжолов атындағы Шығыс Қазақстан университетінің Қазақ, орыс филологиясы және журналистикасы кафедрасының докторанты, Өскемен, Қазақстан, e-mail: aigani.86@mail.ru, ORCID идентификаторы: <https://orcid.org/0000-0001-8894-2817>;

А.М. Картаева – филология ғылымдарының докторы, С. Аманжолов атындағы Шығыс Қазақстан университетінің профессоры, Өскемен, Қазақстан, e-mail: kartaeva2011@mail.ru, ORCID идентификаторы: <https://orcid.org/0000-0003-1715-6186>;

А.Т. Тамаев – педагогика ғылымдарының кандидаты, С. Кирабаев атындағы Қазақ тілі мен әдебиеті кафедрасының доценті, Абай атындағы ҚазҰПУ, аға оқытушы, Алматы, Қазақстан, e-mail: alpibai@mail.ru, ORCID идентификаторы: <https://orcid.org/0000-0002-0681-4780>.

Аннотация. Ғылыми мақаланың негізгі мақсаты мен бағыты ретінде қазақ әдебиетінде өзіндік орны, қолтаңбасы бар, заманымыздың ұлы жазушыларының бірі Мұхар Әуезовтің әңгімелеріндегі психологизмді зерттеу мен оны оқытудың әдістері қарастырылады. М. Әуезов әңгімелерінің зерделену мәселелерінің қазақ әдебиеттануындағы өзектілігін айта отырып, автор бірнеше қаламгер әңгімелерін зерттеуші ғалымдарды атап өтеді. Ғылыми еңбек негізінде М.Әуезовтің әңгімелеріндегі кейіпкер психологиясы ғылыми нысаны ретінде қарастырылады. Сонымен қатар, мақалада қаламгердің әңгімелерін зерттеген ғалымдардың еңбектеріне, тұжырымдарына, көзқарастарына талдау жасалады. Автор жазушы әңгімелерінің зерттелу кезеңін атай отырып, жұмыстың ғылыми және практикалық маңыздылығының нәтижесінде М. Әуезовтің әңгімелеріндегі психологизм, кейіпкер бейнесі, көркем шығармадағы психологизм мәселелерін жіктеген ғалымдардың тұжырымдарына сілтеме жасайды. Аталған ғалымдардың тұжырымдарын қарастыра келе, қаламгер әңгімелерінің талдау өзектілігін және маңыздылығын дәлелдейді. Тұжырымдарды салыстыру, жіктеу барысындағы автор өзіндік пікірін анық білдіреді. Сонымен қатар, мақалада қаламгердің «Ескілік көлеңкесінде», «Кім кінәлі?», «Кінәмшіл бойжеткен» сияқты әңгімелеріндегі кейіпкер образдары талданып, жоғары оқу орнында оқытудың репродуктивті, ізденіс әдістері талқыланып, сараланады.

Түйін сөздер: автор, психологизм, оқыту әдістері, кейіпкер психологиясы, жазушы, әңгіме.

*А.А. Азатбақыт¹, А.М. Картаева¹, А.Т. Тамаев², 2024.

¹Восточно-Казахстанский университет им. С. Аманжолова,
Усть-Каменогорск, Казахстан;

³Казахский национальный педагогический университет им. Абая,
Алматы, Казахстан.

E-mail: aigani.86@mail.ru

АНАЛИЗ И ОБУЧЕНИЕ ПСИХОЛОГИИ ПЕРСОНАЖЕЙ РАССКАЗОВ М. АУЭЗОВА

А.А. Азатбақыт – докторант кафедры казахской, русской филологии и журналистики Восточно-Казахстанского университета имени С. Аманжолова, Усть-Каменогорск, Казахстан, E-mail: aigani.86@mail.ru, ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0001-8894-2817>;

А.М. Картаева – доктор филологических наук, профессор Восточно-Казахстанского университета имени С. Аманжолова, Усть-Каменогорск, Казахстан, E-mail: kartaeva2011@mail.ru, ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0003-1715-6186>;

А.Т. Тамаев – кандидат педагогических наук, доцент кафедры казахского языка и литературы имени С. Кирабаева, КазНПУ имени Абая, старший преподаватель, Алматы, Казахстан, E-mail: alpishbai@mail.ru, ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0002-0681-4780>.

Аннотация. Основной целью научной статьи является изучение методов анализа и преподавания психологизма в рассказах одного из величайших писателей современности — Мухтара Ауэзова, который занимает особое место в казахской литературе. Автор подчеркивает актуальность исследования рассказов М. Ауэзова в казахском литературоведении и отмечает вклад ученых, которые занимались анализом его произведений. Научный труд посвящен рассмотрению психологии персонажей в рассказах М. Ауэзова как важной научной категории. В статье проводится анализ работ, выводов и взглядов исследователей, изучавших психологизм в произведениях писателя.

Автор ссылается на исследования ученых, которые классифицировали проблемы психологизма, образа героя и его места в художественном произведении. Рассмотрение выводов этих ученых подтверждает актуальность и значимость произведений Ауэзова. В процессе сравнительного анализа и классификации мнений автор четко выражает свою позицию. Кроме того, в статье рассматриваются образы персонажей в таких рассказах, как «В тени старости», «Кто виноват?» и «Провинившаяся девушка», а также обсуждаются репродуктивные и исследовательские методы обучения в высшей школе.

Ключевые слова: автор, психологизм, методы обучения, психология характера, писатель, рассказ

Кіріспе. Ұлттық прозада тұңғыш рет өзіндік даралық стиль қалыптастырып, психологиялық прозаның күрделенген, өсіп өркендеген классикалық үлгісін жасаған суреткер – М. Әуезов. М. Әуезов өзінің 20-30 жылдары жазған әңгімелерінде психологизмді дамытты. Оның алғашқы туындыларының өзі ұлттық әдебиетте шындықты тану мен көркемдік бейнелеудегі өзгеше

беталысты белгіледі. М.Әуезовтің алғашқы кезде жазылған әңгімелерінен бастап қазіргі қазақ прозасы психологизмді жеке мәселе етіп қарауға, зерттеуге мүмкіндік беріп отыр

«Адам жанының бейнесі, психологизм, әрине, жанр шеңберімен шектелмейді; психологиялық роман, психологизм кең мағынада көптеген шығармаларда кездеседі. Печориннің образын сомдаған М. Ю. Лермонтов психологизмнің ең жақсы үлгісі болып табылады. Қазақ әдебиетінде, «Абай жолы» эпопеясы тарихи роман, «Қан мен тер» әлеуметтік роман, М. Әуезов пен Ә.Нұрпейісов кейіпкер психологиясын, олардың әр алуан көңіл күйлерін нанымды, әсерлі бейнелейтініне сүйсінбей қала алмаймыз», - деп «Әдебиеттану терминдер сөздігінде» анықтама беріледі (Ысмақова, 1998).

Көркем проза адам психологиясының ішкі болмысын, ойлаудың күрделі және терең жүйесін, сана мен сезімдегі тірі қозғалыстарды ашу арқылы идеялық-эстетикалық ізденістердің жана жолдарын анықтады. Жазушы-ғалым Т.Жұртбай: «Ұлы қаламгердің қилы кезеңі» атты еңбегінде М. Әуезовтің мына пікірін ұсынады: «... Орыс жазушыларында анық сүйетінім: Толстой, Достоевский. Адам жанын соларша қойма ақтарғандай ақтармаған соң, жазушылықтың мәні де жоқ. Прозаға психология араласпаса өзгенің бәрі сылдыр су, жабайының тақ-тақ жолы», - дейді (Жұртбаев, 1991). Көркем шығарманың табиғатын түсіну үшін оған терең психологизм қажет. Жазушының көрсеткелі отырған идеясының, суреттеп отырған оқиғасының, кейіпкер бейнесін сомдауының түп негізі психологизммен өріле беріліп, оқырманға әсер ете білуі қажет. Ал оны оқып отырған оқырманның жіті психологиялық қабылдауы, әсіресе, биік талғамы болуы керек.

Адам мәселесі тұрған жерде оның ішкі рухани дүниесі, сезім сырлары айтылмауы мүмкін емес. Халқымыздың бай ауыз әдебиетінен бастап, төл әдебиетімізбен жалғасып, күні бүгінге дейінгі әдебиетте бұл мәселе негізгі орын алып келгені белгілі. Қазақ әдебиетіндегі психологизмнің бастау алар бұлағы ауыз әдебиетінен сусындап, классикалық үлгісі Абайдан басталатынын тұңғыш рет академик Қ. Жұмалиев «Қазақ әдебиеті тарихының мәселелері және Абай поэзиясының тілі» деген еңбегінде (Жұмалиев, 1960) ғылыми талдау жасап, төл әдебиетіміздегі психологизм мәселесін зерттеуі жұмыстың игі бастамасы болды.

«Дәстүр мен жаңашылдық» атты ғылыми жинақта ғалым М. Атымовтың «Прозадағы психологизм» деген ғылыми мақаласында қазақ халқының ауыз әдебиеті мен жазба әдебиетінде адамның ішкі жан дүниесін, болмысын көркемдеп суреттеу арқылы бай дәстүрлер қалыптасқанын нақты деректермен дәлелдеп береді. Ғалымның пікірінше, ішкі және сыртқы монологтарды қолданудағы бай дәстүрлер С.Мұқановтың «Мөлдір махаббат», М. Әуезовтің «Абай жолы» романында аналитикалық психологизмнің тууына алып келді. Кейіпкер психологиясын мұндай терең бейнелеу қазақ прозасында көптеп кездеседі. Алайда, осы уақытқа дейін оларды жалпы негізде зерттеу ғана болып отырғанын айтады (Атымов, 1980)

Қазақ романдарындағы психологизм мәселесін арнайы зерттеген ғалым Б.Майтановтың еңбегінде былай делінген: «Көркем әдебиеттегі психологизм табиғаты – ғылыми, әдеби мәні мол күрделі мәселе. Ол туралы арнайы зерттеу сипатты пікір Н.Г.Чернышевский, Л.Н.Толстой шығармашылығына қатысты нәзік топшылау тұжырымдарынан басталатын тәрізді. Сыншы тұңғыш рет осынау көркемдік-эстетикалық принциптің мазмұны мен ішкі бағдары туралы терең байламдар түйген еді. Біраз уақыт тасада қалған психологизм бағдары қазіргі таңда, қоғамдық ойдың жаңа белесінде қайта көтеріліп, өмірлік-эстетикалық мағына алып, әдеби процесте қайта өрістеп отыр» (Майтанов, 1996)

Психологизм әдебиеттегі барлық жанрға, яғни, эпика, драма, лирикаға бірдей тән құбылыс. Көркемдік психологизм үшін мінез-құлықты қарастыру тәсілінен гөрі кейіпкердің ішкі дүниесін, ой толғанысын көркем түрде суреттей білудің маңызы зор. Осы кейіпкер бейнесін айқын бояу, жарқын детальдармен аша білу жазушы шеберлігіне байланысты. «Сол себепті, біз қазіргі қазақ романындағы психологиялық талдаудың амал-тәсілдерін екі түрлі бағытта қарастырамыз. Оның алғашқысына адамның ішкі жан-қозғалысын бейнелейтін: монологті, диалогті, естелікті, түс көруді, ортақ төл сөзді және т.б. жатқызамыз. Ал адам характерін сырттай бейнелеудің үлгілеріне: кейіпкер психикасын қимыл-әрекет арқылы сипаттауды, яғни, оның кейіп-кескінін, бет, көз құбылысын, дене қозғалысын жатқызамыз», - деп профессор Т.Рахымжанов көркем шығармадағы психологиялық талдаудың амал-тәсілдерін ажыратып береді (Рахымжанов, 1997).

Әр кейіпкерді кесек тұлғаға айналдырып, даралау үшін Әуезовтің қолданатын амал-тәсілдері өте мол. Ол көбінесе кейіпкердің болмыс-бітімін, мінез-құлқын, ішкі әлемін, рухани дүниесін ашуда ішкі сөздердің түрлері: монолог, диалог, портрет берудегі детальдар, психологиялық антитеза, пейзаж, кейіпкердің іс-әрекетімен қимылы, кейіпкер арқылы болашақ сәтсіздікке ұшырауды алдын-ала сезетін түс көру, айқын психологиялық портреттер тағы басқа көркемдік тәсілдерді шеберлікпен қолданады.

Көркем шығармадағы психологизм туралы ғалым М.Майтанов: «Қаһарманның рухани әлемін, ішкі жан дүниесін жеткізудің амал-тәсілдері немесе идеялық-эстетикалық, шығармашылық феномен, психологизм», - деп атап көрсетті (Майтанов, 1996).

Көркем шығармадағы кейіпкер бейнесін жасау тәсілінің бірі – адамның күйініші мен сүйінішіні суреттеу деп алып, белгілі ғалым З. Қабдолов мынадай анықтама береді: «Адамның ішкі тұңғыық тереңін, адам психологиясының көзге ілінбес нәзік қалтарыстарын, адамға тән құштарлықтың жан түсінбес қиын құпиясын жарқ еткізіп ашып, қопара көрсеткен осынау керемет зергерлік образ жасаудың тағы бір тамаша тәсілі – озғын үлгісі. Адамның ішкі тұңғыығының тереңдігін, адам психологиясының көрінбейтін иірімдерін, адамға тән құштарлықтың түсініксіз құпиясын ашатын зергерлік бұйымдардың осы керемет бейнесін жасаудың тағы бір тамаша тәсілі. Адамның сезімін,

күйіну не сүйіну сезімін суреттеу деп осы айтылады. Бұл – өте күрделі тәсіл. Бұндай тәсілді тек талантты тарландар ғана игере алады» (Қабдолов, 1983). Расында да, тарлан талантты жазушы М. Әуезовтің қаламынан туындаған шығармалары қым-қиғаш оқиғаға толы кең құлашты, күрделі психологизмге құрылған туындылар болып саналады.

Қазақ әдебиетіндегі психологизмнің классикалық үлгісі М.Әуезовтен шығармаларында тереңдей түскен. Себебі жазушы әңгімелері жүрек тебіренерлік сан алуан сезімдерге бөлеп, адам баласының ішкі жан дүниесіне үнілтеді. Ол өмір қайшылықтарын бүкпесіз ашқан, жақсылық пен жамандықты, әсемдік пен сұлулықты, адамгершілік пен зұлымдықты салыстыра анықтаған. Адам мінезінің сан алуан қырын аша отырып, ішкі сезім иірімдеріне терең бойлай білген. «Ескілік көлеңкесінде» атты әңгімесінде бас кейіпкер байдың ерке қызы Жәмешке ғашық болып жүрген Қабыштың арманын жазушы былай деп береді: «...Қалай да болса, Жәмеш жарық айлы түнде, оңаша тоғайдың ішінде алғашқы рет Қабышпен көрісетін болса, соның өзі де жас жігіттің бұл күнге шейін басынан атқармаған рақаты болмақ» (Әуезов, 1979).

Сондай-ақ «Кім кінәлі?» әңгімесінде: «Тыстағы жарық ай, тыныштыққа батқан желсіз түн, ұйықтаған ауыл, жым-жырттықпен қалғыған салқын ауа көңлін басып тұрған ауырлықты бір мүйнетте сергіткендей» (Әуезов, 1979). Сүйіскен екі жастың айлы түнде жапырақ жамылып, оңаша кездесіп тұрған кейіптері бір әсем сурет. Бәрі айқын көрінеді: екеуі де біресе «қызарып», біресе «сұрланып», «пішіндері құбылып, белгісіз қысылады». Айналада тылсым тыныштық. Тіпті «ісінген демалысы» мен «жүрегінің лүпіліне» дейін шалынғандай құлағымызда.

М. Әуезовтің өте көркем, тартымды жазылған «Кім кінәлі?» әңгімесінде: «...Ғазизаның да жүрегі елжіреп босай бастады. Асау сезімі есінен тандырып, бір суынып, бір күйінген, жас жігіт айтар сөзі таусылып, Ғазизаның жұмсақ денесін қатты қысып, қайта-қайта сүйе берді. Ғазиза да жабысып құшақтап, досының дуылдаған қызулы бетінен, дірілдеген ыстық ернінен ұзақ-ұзақ сүйді...» (Әуезов, 1979). Махаббаттың тілсіз терең сезімдерге толы сан иірімдері, ауылдан аулақта кездескен екі ғашықтың бір-біріне деген пәктігі, жүрек лүпілі асқан шеберлікпен берілген. Ынтық болып, зорға қосылған қос ғашық өзгеден ұрланып тіл қата алмай біресе қызарып, біресе сұрланады. Жазушы ғашықтық сезімді осындай табиғи күйде, аса іңкәр күйде табысқан тылсым күштің жанды суретін осылайша шебер бейнелейді. жазушы әңгімеде Қабыштың қызбен кездесу алдындағы сәтіне дөп басып, жігіттің психологиялық күйін нанымды бейнелейді.

Осы сияқты мысалды Қабыштың Жәмешпен кездесуге бара жатқан сәтін суреттеген тұсынан да кездестіреміз. «Қабыштың көңіліне еріксіз діріл кірді. Жүрегі лүпілдеп, буынынан сұлдер кетіп, Жұматайдың не бұйрығына болса да көне бергендей» (Әуезов, 1979). Махаббат сезімінің терең психологиялық иірімдерін жазушы образды бейнелейді.

Жазушы әңгімелеріндегі осы үзінділерд махаббат сезімінің терең

психологиялық иірімдерін білдіретін Абайдың «Қызарып, сұрланып» өлеңін еске түсіреді. Мәселен:

«Қызарып, сұрланып,
Лүпілдеп жүрегі
Өзгеден ұрланып
Өзді-өзі керегі» (Абай, 1961).

Абай ғашықтық сезімді, махаббат мұңын аса бір шабытпен, беріле құлаған ынтық сезіммен жырлайды. Ынтық болып, зорға қосылған қос ғашық өзгеден ұрланып тіл қата алмай біресе қызарып, біресе сұрланады. Ақын ғашықтық сезімді осындай табиғи күйде, аса іңкәр күйде табысқан тылсым күштің жанды суретін осылайша шебер жырға қосады. Осы өлеңдегі сезім иірімдерін білдіретін сөздерді жазушы әңгімеде Қабыштың қызбен кездесу алдындағы сәтіне дөп басып, жігіттің психологиялық күйін нанымды бейнелейді.

Материалдар мен негізгі әдістер. Әдіс – әдебиет сабақтарындағы мұғалім мен студенттің бірігіп атқаратын оқу-танымдық іс-әрекеті. Сабақ тақырыбына лайық дұрыс тандалған әдіс арқылы студент жаңа білім мазмұнын игереді, жаңа білік-дағдыларға ие болады, қабілеті жетілдіріліп, белгілі бір дүниетанымдық көзқарасы қалыптасады. (Қалкөз, et al, 2021).

Репродуктивтік әдістер – тәуелсіздік жылдарындағы қазақ әдебиетін студенттерге сапалы оқытудың тиімді әдістерінің бірі болды. Негізінде, әдебиет лекцияларында репродуктивтік әдіс үлкен орын алады. Өйткені дайын көркем шығарма мәтінін оқу, түрлі талдаулар жасап, тапсырмалар орындау жұмыстары репродуктивтік әдіс арқылы жүзеге асырылады. Прозалық шығарманың, поэзиялық туындының, драмалық шығарманың эпизодтарын немесе белгілі бір кейіпкердің сөзін талдата отырып, оқытушы көркем талдау жүйесін меңгертеді. Сол арқылы студентті өз бетімен талдауға дағдыландыра алады. Репродуктивтік әдістің тиімді болып табылатын құраушы элементтер: баяндау, әңгімелеу, мазмұндау, шолу дәрістері, көркем шығарма мәтіні, әдеби шығарманың түпнұсқасы, сұрақтар тізбесі, викториналар т.б. Репродуктивтік әдісті қолдану мақсатында жазушының алғашқы повестерінің бірі - «Кінәмшіл бойжеткен» әңгімесін талдауға болады. Бұл М. Әуезовтің психологиялық проза саласындағы асқан шеберлігін айқындайтын көркем туындыларының бірі. Сонымен қатар бұл ел аузында көп айтылмайтын шығарма болғандықтан, студенттер өз беттерімен ізденіп, қаламгердің аса танымал емес шығармаларын оқып, талдап келеді. (Қалкөз, et al, 2021). Қаламгердің алғашқы әңгімелерінің ішінде оқиғасы өзгешелеу оқшау тұрған әңгімесі осы еді. Өйткені әңгіменің сюжеті бұған дейін қазақ жерінде болмаған және айтылмаған соны тақырыпқа арналған. Кейіпкерлердің тағдыры да күрделі психологиялық шиеленіске негізделген. Әңгімеде губерниялық қаладағы қазақтың оқыған жастарының өмірлері бейнеленген. Шығарманың негізгі қаһарманы – гимназияда оқып жүріп, оны бітірмей тастап кеткен қазақтың Ғайша есімді қызы. Басында ол халықтың ықылысына ілініп, сый құрметіне бөленеді. Қаладағы қоғамдық істерге белсене қатысады, мұнысы бірақ ұзаққа бармайды. Өзінің сұлулығы

мен ақылына, «оқығанына» мастанған жас қыз өзіне өзі сеніп, оқуын бітірмей тастайды, қоғамдың істерден де қол үзеді, бірыңғай ойын-сауықпен кетеді, сән-салтанат қуады. Бұл оның бара-бара әдетіне айналып, сауықшыл болып алады, жеңіл мінезін тоқтата алмайтын болады. Уақыт өткен сайын Ғайша көркінен де, бет беделінен айырылып, төмендей береді. Енді Ғайша үшін күйеуге шығу, тұрмыс құру деген үлкен қасіретке ұласады. Жазушы әңгімеде бұл жайтты былай жеткізеді: «Бұл уақытта күйеусіз тіршіліктің күні қараң екеніне әбден көзі жетті. Өзінше көп ойланып, көп толғанған кісі сияқтанды. Сондықтан енді күйеу дегенді ерекше дерттілікпен іздейтін күйге жетіп еді. Бұл замандағы Ғайшаның күндіз-түні ойлайтын бар арманы, бар қайғысы сол еді» (Әуезов, 1979)

Нәтижелері.

Әңгімеде Семей қаласындағы болған оқиғаның шындық көріністері бейнеленіп, автордың өзі араласып, куәсі болған оқиғалар желісі суреттелген. Жазушы мұндай тебіреністі шақтардың сезім шарпуын өз жүрегі арқылы сыннан өткізеді.

«...Әңгімесінің бұрынғы атын («Қазақ қызы») өзгертіп алуы жазушының өз кейіпкеріне деген қатынасы мен авторлық позициясындағы жаңа нышанды байқатады. Өйткені, Ғайша сол кездегі қазақ қыздары үшін типтік, жинақтық бейне бола алмақ емес. Ал «Кінәмшіл бойжеткен» деген атауда нәзік астармен берілген юмор, тіпті ажуа да бар» (Әуезов, 1979).

Әңгімеде Ғайшаның келесі танысқан жігіті губерниялық қалаға шет жақтан жаңадан келген Ғаббас болды. Ғайша мен Ғаббастың танысқанына көп уақыт болған жоқ, бұл күні екеуі губерниялық қаланың бақшасында кездесті. Ғаббастың Ғайшаға білдірген сезімін жазушы былай деп береді: «Ол ішкі сырын сүйемін... құмармын... тілегім, үмітім... деген сияқты ыстық сезім тілімен бітірді. Сол сөздер Ғайшаны өзгертер, толқындар деген сеніммен айтылған, Ғайша бірталай нәзік сөзді естісе де бұрынғы қалпынан көп өзгермеді» (Әуезов, 1979). Бұл үзіндіден Ғаббастың өтірікші мінезін, жасанды сөзінің астары мен сайқымазақ қылығының шетін байқауға болады. Ғайша бұндай сөзді алғаш рет естіп отырған жоқ, құлағына әбден сіңісті болып, еті үйреніп кеткен. Жазушы шығармадағы кейіпкерлердің мінез құлықтарын әзіл юмормен ащы сынайды.

Келесі мысалда: «Ғаббастың бүгінгі сезіміне Ғайшаның соңғы сөзі тәттіге ащыны араластырғандай тиіп еді. Бірақ әлі Ғайша бұған қымбат, әлі де сұлу, жақсы әйел, сондықтан жас жігіттің көңіліндегі сүю мен құмарлық мынадай аз бөгетке қарап кеміген жоқ» (Әуезов, 1979). Қыз бен жігіт арасындағы сезімді жазушы психологиялық шеберлікпен өрнектеп, оқырманға шынайы шеберлікпен жеткізеді.

Енді Ғайша өзінің ішкі сырын, өкінішті өмірін, барлық арманын Ғаббасқа хат арқылы ақтарады. Ол өмірінің сүреңсіздігін, өз басының сүйеу көрмеген жалғыздығын айтып, енді шынайы махаббатын тапқаны туралы әдетке айналған дағдылы өтірігін хатпен жеткізеді. Хатының соңынан Ғаббасқа деген көңілін білдіріп, Татьянаның Онегинге айтқан сөзін мысалға келтіреді.

«...Шыныңды айт – кімсің тербеткен,
Иембісің сақтаушы?
Әлде азғырып әуре еткен,
Жаумысың теуіп таптаушы?
Шеш көңілімнің жұмбағын:
Әлде бір алданыш,
Жас жүрек жайып саусағын,
Талпынған шығар айға алыс?..»

«Ғаббас хатты бір жолдасына тастап, сақылдап күліп еді», -деп әңгіме жалғасады (Әуезов, 1979). Жазушы әңгіменің фабуласына Абайдың аудармасы «Татьянаның Онегинге жазған хатынан» үзіндіні келтірген. Бұл аудармадан үзінді беруінің себебі, Татьянаның хатын сол кезде қазақ жастарының барлығы сүйіп оқып, жатқа айтатын. Қыздың хат жазуының өзі шынайы көңілден емес, жасанды мінезден екенін көрсеткенде, автор кейіпкер характерін ащы сынайды. Осы сәтте оқырман Ғайшаға жаны ашып, Ғаббастың мазағына қалғанына ыза болатыны анық. Ғаббастың қыздан алған хатына осыншама сақылдап күлуі - өрескел мәдениетсіздік пен білімсіздікті білдіреді. Автор Ғайшаның ішкі сезім пернелерін дәл тауып, оның өкініш, арман, қиял, күйік, қайғы, мұң сияқты көңіл күйін білдіретін психологиялық жағдайын дәл бедерлеп, оқырманның ішкі әлеміне әсер етеді. Ғайшаның арпалысқан сезімі, торыққан көңілі, күйінген ішкі сыры, әлсіздік күйі мен толғатқан ойлары терең психологиялық дәлдікпен дөп келеді.

Талқылау.

Жазушы Ғайшаның қазақ қызына лайық емес жеңіл жүрісін әшкерелей отырып, оның бақытсыз тағдырына жаны ауырады. Автор оқырманды Ғайшамен бірге сырластырып, онымен бірге ойға батырады. Ғайшаның іс-әрекетін оқып отырған оқырман ашуға кенеліп, қазақ қызының қылығына ащы сын айтып та отырады. М. Әуезов осы әңгімесі арқылы халқымыздың әдет-ғұрпына жат қазақ қызының қылығын әшкерелеп, қыз тағдыры, қыз тәрбиесі мәселесін көтереді. Сол кездегі «қазақ оқығандарының», қазақ жігіттерінің беті жылтыр мінездерін де айтып сынайды. Қала халқының гулеп тұрған өсек-аяңын да ашына түйрейді.

Ізденіс әдісі – білім беру үдерісінде ерекше мақсатты көздейтін әдіс түрі (Бітібаева, 1997). Ізденіс әдісін қолданғанда мұғалім тәуелсіздік жылдарындағы қазақ әдебиетінің болмысындағы өзіндік белгілер мен жаңа қырларын ашатын әдістің ерекшелігін жақсы түсінуі керек. Қазақ әдебиеті тарихының осы кезеңге дейінгі даму барысындағы көркем туындылардағы еркіндік пен тәуелсіздік деген идеяның қолға бақыт құсындай қонғандығы студенттерге ашық та еркін әңгіме барысында түсіндіріледі. Ізденіс әдісін көркем шығарманы өз бетімен талдауға үйрету мақсатында қолданып, эвристикалық әдісті қолданғанда студент өзімен бірге жетелеп алып жүретін болса, бұл әдісті қолдануда студент өзінің ізденіс жасауына жол береді. Әрине, мұғалім кеңес беру, бағытын айқындау, түзетіп отыру арқылы жетекшілік ролін еш кемітпейді. Ізденіс

әдісін бірқалыпты қолдана отырып, өзара пікірталас, семинарлар өткізуге, конференцияларда ғылыми баяндамалар қорғап, ғылыми бәйгелерге қатысуға септігін тигізеді. Сөз жоқ, эвристикалық әдіс пен ізденіс әдісі – студенттің интеллектуалдық дамуын, ойлау және сөйлеу, жазу шеберлігін қалыптастыруда үлкен орын алатын әдістер.

Ізденіс арқылы білім беру – жаңалық аша отырып оқытудың бір түрі. Бір ерекшелігі – бұл кезде мұғалімнің көбірек қатысуы қажет. Сократтық білім беру әдісіне (Collins, et al, 1977) сүйенетін ізденіс үлгісінің басты мақсаты – оқушыларды пайымдауға, жалпы принциптерді негіздеуге, оларды жаңа жағдайларда қолдануға үйрету. Негізгі оқыту нәтижесіне болжам жасап, оны тексере алуды; жеткілікті жағдайда қажеттіні айыра алуды; болжам жасауды және болжамға қай кезде көбірек ақпарат қажет екенін анықтауды жатқызуға болады. (Collins, et al, 1983).

«Әдебиет пәнінің оқытушысы оқушыларды жүйелі түрде зерттеп, оқырмандық қызығушылықтарын анықтайды, олардың психологиялық жас ерекшелігін ескере отырып, оқыған шығарманы қабылдау, түсіну дәрежесін саралайды. Әдебиетті өнер табиғатына сай оқыту арқылы жаңа психикалық қасиеттер қалыптасады, баланың дамуы, өздігінен ойлауы жоғары сатыға көтеріледі. Ойлау - таным әрекетінің ең жоғарғы формасы, ол – күрделі психикалық үрдіс. Демек, әдебиетті оқытудың шығармашылық сипатын күшейту оқушылардың оқу еңбегіндегі ой дербестігін, оқу әрекетін, образды ойлау, қайта елестете алу қасиеттерін дамытуға ықпал етеді» - дейді әдіскер-ғалым Т. Жұмажанова. (Жұмажанова, 2009) .

Қорытынды.

Қорыта келгенде, М.Әуезовтің суреткерлік шеберлігінің өзі осы адам жанын, табиғатын, психологиясын терең тануында жатыр. Мұны қарымды қаламгер былай деп сипаттайды: «Тегі адам кұр әрекет етпейді, ол белгілі бір байлау жасап, соның нәтижесінде мінез көрсетеді. Сол байлаудың жасалуын ішкі бір қажетті сырдан туатын бойлау екені бізден жасырын қалады. Ал, оқушыға ең керекті, ең қызықты жай- сол бүркемеде қалған жасырынның өзі емес пе?» Адамның ішкі өмірін, оның қайшылықтары мен күрделілігін кеңінен талдап жазу М. Әуезовтің шығармашылығына тән қасиет. Сондықтанда психологизм суреткердің өзіне лайық стилінде. Әрине, адам өзінше бір жұмбақ әлем. М. Жұмабаев айтпақшы «Теңіз терең емес, адамның жаны терең. ... Дүниеде адамнан қиын жұмбақ жоқ, адам- шешуі жоқ жұмбақ,». (Нұрғали, 2003).

М. Әуезов өзіне дейінгілерден ерекшелігі оның үлкен психологтігінде жатыр. Бұл шеберлікке жету үшін жазушы екі түрлі қағиданы берік ұстаған тәрізді. Бірінші - суреттеген болмысының өмір шындығының дәл келуі, екінші - басқаның сезім, күйініш-сүйініш өз сезімінен өткізе білетіндігі, сол арқылы оқушыларының сезімін тербете алуы. Сонымен қатар, оны талантты психолог ақын-жазушылардың қатарына қосатын екінші бір шеберлік, суреттеп отырған құбылысын, қаншама, өзінің сезім жүйесінен өткізіп, жан толғанысымен жаза отырса да, оқушыларына сол құбылысты сырттан ғана суреттеуші болып көріне білуінде.

Әдебиеттер

- Атымов М. (1980). Прозадағы психологизм // Дәстүр мен жаңашылдық. - Алматы: Ғылым. – 79 б.
- Әуезов М. (1979). Жиырма томдық шығ. жин. Әңгімелер. – Алматы: Жазушы. – 1 т. - 370-456 б.б.
- Әуезов М. (1979). Қилы заман. Повестер мен әңгімелер. – Алматы: Жазушы. – 242-293б.б.
- Бітібаева Қ. (1997). Әдебиетті оқыту әдістемесі. Алматы: – Атамұра. – 288б.
- Жұмажанова Т. (2009). Әдебиетті оқыту әдістемесі Алматы: Білім. - 288 бет.
- Жұмалиев Қ. (1960). Қазақ әдебиеті тарихының мәселелері және Абай поэзиясының тілі. 2 т. - Алматы: ҚМКӘБ. - 364 б.
- Жұртбаев Т. (1991). Ұлы қаламгердің қилы кезеңі. - Алматы // Жұлдыз. - №10. - Б. 132
- Қабдолов З. (1983). Таңдамалы шығармалар. II т. - Алматы: Жазушы, 1983. - 456 б. 117
- Қалқоз А.Ж., Болатова Г.Ж. (2021). Т. Әбдіков шығармаларындағы психологизмді оқыту әдістемесі”, (4/2), 36 б.
- Құнанбаев А. (1961). Шығ. бір томдық толық жинағы. – Алматы: Қазмемкөркемәд баспасы. – 148 б.
- Collins, A. (1977). Processes in acquiring knowledge. In R. C. Anderson, R. J. Spiro, & W. E. Montague (Eds.), *Schooling and the acquisition of knowledge* (pp. 339–363). Hillsdale, NJ: Erlbaum.
- Collins, A., & Stevens, A. L. (1983). A cognitive theory of inquiry teaching. In C. M. Reigeluth (Ed.), *Instructional-design theories and models: An overview of their current status* (pp. 247–278). Hillsdale, NJ: Erlbaum.
- Майтанов Б. (1996). Қазақ романы және психологиялық талдау. - Алматы: Санат. - 3б.
- Нұрғали Р. (2003). Сөз өнерінің эстетикасы. – Астана, 2003 — 424 б.
- Рахымжанов Т.(1997) Романның көркемдік әлемі. - Алматы: Пауан. -11б.
- Ысмақова А. (1998). Психологиялық роман // Әдебиеттану. Терминдер сөздігі. - Алматы: Ана тілі. - 280 б.

References

- Atymov M. (1980). Psychologism in prose // Tradition and innovation. [Prozadagy psihologizm // Dastur men zhanashyldyk]. - Almaty: Gylym. – p.79. (in Kaz.).
- Auezov M. (1979). Output in twenty volumes. Stories. [Zhiyrma tomdyk shyg. zhin. Angimeler]. – Almaty: Zhazushy. – 1 t. – p.p.370-456 (in Kaz.).
- Auezov M. (1979). Kili Zaman. Stories and stories. [Kily zaman. Povester men angimeler]. – Almaty: Zhazushy. – p.p.242-293 (in Kaz.).
- Bitibaeva K. (1997). Methods of teaching literature. [Adebietti okytu adistemesi]. Almaty: – Atamura. – p.288. (in Kaz.).
- Zhumazhanova T. (2009). Methodology of teaching literature. [Adebietti okytu adistemesi]. Almaty: Bilim. – p.288. (in Kaz.).
- Zhumaliev K. (1960). Problems of the history of Kazakh literature and the language of Abai's poetry. Vol. 2. [Kazak adebieti tarihyynyn maseleleri zhane Abai poeziyasynyn tili. 2 t.]. - Almaty: KMKAB. – p.364. (in Kaz.).
- Zhurtbaev T. (1991). The period of the great writer's life. [Uly kalamgerdin kily kezeni].-Almaty // Zhuldyz. -1991. - №10. - P. 132. (in Kaz.).
- Kabdolov Z. (1983). Selected Works. II Vol. [Tandamaly shygarmalar. II t.]. - Almaty: Zhazushy, 1983. – p.117. (in Kaz.).
- Kalkoz A.Zh., Bolatova G.Zh. (2021). Methodology of teaching psychologism in the works of T. Abdikov. [T. Abdikov shygarmalaryndagy psihologizmdi okytu adistemesi]. (4/2), p.36. (in Kaz.).
- Kunanbaev. A. (1961). Get out. Complete collection in one volume. [Shyg. bir tomdyk tolyk zhinagy]. – Almaty: Kazmemkorkemad baspasy. – p.148. (in Kaz.).
- Collins, A. (1977). Processes in acquiring knowledge. In R. C. Anderson, R. J. Spiro, & W. E. Montague (Eds.), *Schooling and the acquisition of knowledge* (pp. 339–363). Hillsdale, NJ: Erlbaum. (in Eng.).
- Collins, A., & Stevens, A. L. (1983). A cognitive theory of inquiry teaching. In C. M. Reigeluth (Ed.), *Instructional-design theories and models: An overview of their current status* (pp. 247–278). Hillsdale, NJ: Erlbaum. (in Eng.).

Maitanov B. (1996). Kazakh novel and psychological analysis. [Kazak romany zhane psihologiyalyk taldau]. - Almaty: Sanat. – p.3. (Kaz.).

Nurgali R. (2003). Aesthetics of the art of the word. [Soz onerinin estetikasy]. – Astana, 2003 p.424. (Kaz.).

Rahymzhanov T. (1997). The artistic world of the novel.[Romannyn korkemdik alemi]. - Almaty: Rauan. – p. 11. (Kaz.).

Ysmakova A. (1998). Psychological novel // Literary studies. Dictionary of terms. [Psihologiyalyk roman // Adebiettanu. Terminder sozdigi.] - Almaty: Ana tili. – p.280. (Kaz.).

CONTENTS**PEDAGOGY**

E.T. Adylbekova, N.F. Sarsenbieva, K.M. Kulzhataeva WAYS OF EFFECTIVE IMPLEMENTATION OF ELECTRONIC RESOURCES IN THE EDUCATIONAL PROCESS.....	5
A.A. Azatbakyt, A.M. Kartayeva, A.T. Tamayev ANALYZING AND TEACHING THE PSYCHOLOGY OF CHARACTERS IN THE STORIES OF M. AUEZOV.....	20
L.S. Dzhumanova, A.S. Sagindykova, G.M. Kadyrova FORMATION OF STUDENTS' TEXT READING COMPETENCE IN GERMAN LANGUAGE LESSONS.....	32
D.M. Zharylgapova, A.A. Almagambetova, U.A. Abitayeva DEVELOPMENT OF COMPETENCES OF STUDENTS IN TEACHING PHYSICS BY USING COMPUTER MODELS.....	45
G.G. Ibragimov, A.P. Mynbaeva, K.Zh. Saparbayeva DEVELOPMENT OF ESSAY WRITING SKILLS OF PUPILS BASED ON THE ART OF RHETORIC.....	62
R.Zh. Ismanova, G.K. Akhmetova SPEECH THERAPY AND THE BASICS OF NEUROPSYCHOLOGY.....	79
L. Kazykhankyzy, D. Babakhanova FUTURE ENGLISH TEACHERS' USE OF SELF-REGULATED LEARNING STRATEGIES IN DEVELOPING LANGUAGE PROFICIENCY.....	96
B.D. Karbozova, M. Imankulova, A. B. Shormakova FORMATION OF CREATIVE THINKING SKILLS IN THE STUDY OF THE KAZAKH LANGUAGE.....	109
G.T. Kurbankulova, A.S. Stambekova WAYS TO PREPARE FUTURE PRIMARY EDUCATION TEACHERS FOR INSTILLING NATIONAL VALUES IN THE STUDENTS.....	120
G. Kozhasheva, A.A. Bazhi, M.I. Yesenova, L. Nassir METHODOLOGICAL APPROACHES TO ASSESSING STUDENTS' ACADEMIC ACHIEVEMENTS IN MATHEMATICS IN THE CONTEXT OF DIGITALIZATION OF EDUCATION.....	134

U.S. Marchibayeva

DEVELOPMENT OF ADAPTIVE PHYSICAL CULTURE AND SPORTS IN THE EDUCATIONAL SYSTEM OF THE REPUBLIC OF KAZAKHSTAN: PEDAGOGICAL CHALLENGES AND RESEARCH PROSPECTS.....148

R.Zh. Mrzabayeva, N.M. Abdulkadyrov, G.U. Akhmetshina

INCREASING SUBJECT COMPETENCE AT THE BERLIN CONGRESS ON OTTO VON BISMARCK'S POLITICAL POSITIONS IN RELATION TO THE OTTOMAN EMPIRE.....165

A.N. Omarov, O. Kozhabergen, G.R. Kurmasheva

PRACTICE-ORIENTED TEACHING OF STUDENTS AT THE UNIVERSITY.....185

A.A. Seitaliyeva, N.T. Shyndaliyev, A.Sh. Barakova

TRAINING OF FUTURE TEACHING STAFF IN THE CONTEXT OF DUAL EDUCATION.....197

G. Tanabayeva, A. Boranbayeva

WAYS TO DEVELOP THE VOCABULARY OF CHILDREN WITH INTELLECTUAL DISABILITIES OF PRESCHOOL AGE THROUGH FAIRY TALES.....210

A.K. Urazova, G. A. Tuyakbaev, K.T. Kudaibergenova

EFFECTIVE METHODS OF TEACHING THE EPISTOLOGICAL HERITAGE OF ABDILDA TAZHIBAEV.....227

G. Utemissova, A. Alimbekova, A. Bulshekbayeva

THE RELATIONSHIP BETWEEN CYBERBULLYING AND AGGRESSIVE VICTIMIZATION.....241

Sh.Sh. Khamzina, A.M. Utilova, T.Zh. Shakenova

EFFECTIVENESS OF THE MENTORING SYSTEM IN SCHOOLS.....257

ECONOMICS

G.Y. Amalbekova, A.N. Narenova, S.B. Nauryzkulova

GLOBAL POULTRY MARKET: CURRENT DEVELOPMENT TRENDS AND EXPORT POTENTIAL OF KAZAKHSTAN.....276

K.T. Auyezova, Zh.M. Bulakbay, A.A. Zhakupov

PROJECT MANAGEMENT IN THE STRATEGIC PLANNING OF ENERGY INDUSTRY ENTERPRISES.....295

A.Yelubayeva, Ceslovas Christauskas INCREASING THE HUMAN RESOURCES POTENTIAL OF STATE AUDIT BODIES AS A BASIS FOR IMPROVING THE EFFICIENCY AUDIT MECHANISM.....	307
A.M. Yessirkepova, R.K. Niyazbekova, D.M. Makhmud RESEARCH OF THE ACTIVITIES OF PEASANT FARMS IN KAZAKHSTAN IN THE CONTEXT OF EFFECTIVE ENERGY CONSUMPTION.....	318
Sh.A. Zhumadilla, M.R. Sikhimbayev, D.R. Sikhimbayeva STATE REGULATION OF SUBSOIL USE OF THE REPUBLIC OF KAZAKHSTAN: ECOLOGY AND INNOVATIONS.....	330
A.S. Karbozova, A.Z. Bukharbayeva, G.B. Duzelbaeva THEORETICAL ASPECTS OF THE ECONOMIC MECHANISM OF AGRICULTURAL PRODUCTION MANAGEMENT.....	345
T. Kuangaliyeva, Zh. Yerzhanova, G. Mukasheva SHEEP BREEDING IN KAZAKHSTAN: CHALLENGES OF MODERN DEVELOPMENT.....	359
A. Makenova, A. Oralbayeva, A.Kizimbayeva SUSTAINABLE DEVELOPMENT OF RURAL AREAS OF KAZAKHSTAN: CURRENT STATE.....	374
J.K. Romazanov, T.J. Niyazov, T.A. Karipov PROSPECTS FOR THE DEVELOPMENT OF THE CREDIT MARKET N KAZAKHSTAN.....	389
L.M. Shayakhmetova, A.M.Kurmanov, S.T. Aitimova IMPROVEMENT OF OCCUPATIONAL SAFETY IN THE REPUBLIC OF KAZAKHSTAN: ASSESSMENT OF PROFESSIONAL RISKS AND STRATEGIES FOR ACCIDENT INSURANCE IN THE WORKPLACE.....	401

МАЗМҰНЫ

ПЕДАГОГИКА

Э.Т. Адылбекова, Н.Ф. Сарсенбиева, К.М. Құлжатаева ЭЛЕКТРОНДЫҚ РЕСУРСТАРДЫ ОҚУ ҮДЕРІСІНЕ ТИІМДІ ЕНГІЗУ ЖОЛДАРЫ.....	5
А.А. Азатбақыт, А.М. Картаева, А.Т. Тамаев М. ӘУЕЗОВ ӘНГІМЕЛЕРІНДЕГІ КЕЙІПКЕР ПСИХОЛОГИЯСЫН ТАЛДАП ОҚЫТУ.....	20
Л.С. Жұманова, А.С. Сағындықова, Г.М. Қадырова НЕМІС ТІЛІ САБАҚТАРЫНДА СТУДЕНТТЕРДІҢ МӘТІНДІ ОҚУ ҚҰЗЫРЕТТІЛІГІН ҚАЛЫПТАСТЫРУ.....	32
Д.М. Жарылғапова, А.А. Алмагамбетова, У.А. Абитаева КОМПЬЮТЕРЛІК МОДЕЛДЕРДІ ПАЙДАЛАНУ АРҚЫЛЫ ФИЗИКА ПӘНІН ОҚЫТУДА БІЛІМ АЛУШЫЛАРДЫҢ ҚҰЗЫРЕТТІЛІКТЕРІН ҚАЛЫПТАСТЫРУ.....	45
Г.Г. Ибрагимов, А.П. Мыңбаева, Қ.Ж. Сапарбаева ШЕШЕНДІК ӨНЕР НЕГІЗІНДЕ ОҚУШЫЛАРДЫҢ ЭССЕ ЖАЗУ ДАҒДЫЛАРЫН ДАМЫТУ.....	62
Р.Ж. Исманова, Г.К. Ахметова ЛОГОПЕДИЯ ЖӘНЕ НЕЙРОПСИХОЛОГИЯ НЕГІЗДЕРІ.....	79
Л. Қазыханқызы, Д. Бабаханова БОЛАШАҚ АҒЫЛШЫН ТІЛІ МҰҒАЛІМДЕРІНІҢ БІЛІМ АЛУДА ӨЗІН-ӨЗІ РЕТТЕУ СТРАТЕГИЯЛАРЫН ПАЙДАЛАНУ АРҚЫЛЫ ТІЛДІК ҚАБІЛЕТІН ДАМЫТУ.....	96
Б.Д. Карбозова, М. Иманқұлова, А.Б. Шормақова ҚАЗАҚ ТІЛІН ОҚЫТУ БАРЫСЫНДА ШЫҒАРМАШЫЛЫҚ ОЙЛАУ ДАҒДЫСЫН ҚАЛЫПТАСТЫРУ.....	109
Г.Т. Курбанқұлова, Ә.С. Стамбекова БОЛАШАҚ БАСТАУЫШ БІЛІМ ПЕДАГОГТЕРІН ОҚУШЫЛАРДЫ ҰЛТТЫҚ ҚҰНДЫЛЫҚҚА БАУЛУҒА ДАЯРЛАУ ЖОЛДАРЫ.....	120

Г.О. Кожашева, А.А. Бажи, М.И.Есенова, Л. Нәсір
 БІЛІМ БЕРУДІ ЦИФРЛАНДЫРУ ЖАҒДАЙЫНДА ОҚУШЫЛАРДЫҢ
 МАТЕМАТИКА ПӘНІНЕН ОҚУ ЖЕТІСТІГІН БАҒАЛАУДЫҢ
 ӘДІСТЕМЕЛІК ТӘСІЛДЕРІ.....134

Ұ.С. Марчибаева
 ҚАЗАҚСТАН РЕСПУБЛИКАСЫНЫҢ БІЛІМ БЕРУ ЖҮЙЕСІНДЕ
 БЕЙІМДІК ДЕНЕ ШЫНЫҚТЫРУ МЕН СПОРТТЫ ДАМУЫ:
 ПЕДАГОГИКАЛЫҚ МІНДЕТТЕР МЕН ЗЕРТТЕУ БОЛАШАҒЫ.....148

Р.Ж. Мрзабаева, Н.М. Абдукадыров, Г.У. Ахметшина
 БЕРЛИН КОНГРЕСІНДЕ ОТТО ФОН БИСМАРКТИҢ ОСМАН
 ИМПЕРИЯСЫНА ҚАТЫСТЫ САЯСИ ҰСТАНЫМДАРЫ ТУРАЛЫ ПӘНДІК
 ҚҰЗІРЕТТІЛІКТІ АРТТЫРУ.....165

А.Н. Омаров, О. Қожаберген, Г.Р. Құрмашева
 УНИВЕРСИТЕТТЕ БІЛІМ АЛУШЫЛАРДЫ ТӘЖІРИБЕГЕ БАҒЫТТАП
 ОҚЫТУ.....185

А.А. Сейталиева, Н.Т. Шындалиев, А.Ш. Баракова
 ДУАЛДЫ БІЛІМ БЕРУ ЖАҒДАЙЫНДА БОЛАШАҚ ПЕДАГОГИКАЛЫҚ
 КАДРЛАРДЫ ДАЯРЛАУ.....197

Г.Т. Танабаева, А.Р. Боранбаева
 МЕКТЕП ЖАСЫНА ДЕЙІНГІ ЗЕРДЕ БҰЗЫЛЫСТАРЫ БАР БАЛАЛАРДЫҢ
 СӨЗДІК ҚОРЫН ЕРТЕГІЛЕР АРҚЫЛЫ ДАМУЫ ЖОЛДАРЫ.....210

А.К. Уразова, Ғ.Ә. Тұяқбаев, К.Т. Құдайбергенова, А. Жолмаханова
 ӘБДІЛДА ТӘЖІБАЕВТЫҢ ЭПИСТОЛЯРЛЫҚ МҰРАСЫН ОҚЫТУДЫҢ
 ТИІМДІ ӘДІСТЕРІ.....227

Г.У. Утемисова, А.А. Алимбекова, А.И. Булшекбаева
 КИБЕРБУЛЛИНГ ПЕН АГРЕССИВТІ ЖӘБІРЛЕНУШІНІҢ МІНЕЗ-
 ҚҰЛҚЫНЫҢ ӨЗАРА БАЙЛАНЫСЫ.....241

Ш.Ш. Хамзина, А.М. Утилова, Т.Ж. Шакенова
 МЕКТЕПТЕРДЕГІ ТӘЛІМГЕРЛІК ЖҮЙЕНІҢ ТИІМДІЛІГІ.....257

ЭКОНОМИКА

Г.Е. Амалбекова, А.Н. Наренова, С.Б. Наурызқұлова
 ӘЛЕМДІК ҚҰС ЕТІ НАРЫҒЫ: ҚАЗІРГІ ДАМУ ТЕНДЕНЦИЯСЫ ЖӘНЕ
 ҚАЗАҚСТАННЫҢ ЭКСПОРТТЫҚ ӘЛЕУЕТІ.....276

К.Т. Ауезова, Ж.М. Бұлақбай, А.А. Жакупов ЭНЕРГЕТИКА САЛАСЫНДАҒЫ КӘСПОРЫНДАРДЫ СТРАТЕГИЯЛЫҚ ЖОСПАРЛАУДАҒЫ ЖОБАЛАРДЫ БАСҚАРУ.....	295
А. Елубаева, Чесловас Кристаускас МЕМЛЕКЕТТІК АУДИТ ОРГАНДАРЫНЫҢ КАДРЛЫҚ ӘЛЕУЕТІН АРТТЫРУ ТИІМДІЛІК АУДИТІНІҢ ТЕТІГІН ЖЕТІЛДІРУ НЕГІЗІ РЕТІНДЕ.....	307
А.М. Есиркепова, Р.К. Ниязбекова, Д.М. Махмуд ТИІМДІ ЭНЕРГИЯ ТҰТЫНУ КОНТЕКСІНДЕ ҚАЗАҚСТАНДАҒЫ ШАРУА ҚОЖАЛЫҚТАРЫНЫҢ ҚЫЗМЕТІН ЗЕРТТЕУ.....	318
Ш.А. Жұмадилла, М.Р. Сихимбаев, Д.Р. Сихимбаева ҚАЗАҚСТАН РЕСПУБЛИКАСЫНЫҢ ЖЕР ҚОЙНАУЫН ПАЙДАЛАНУДЫ МЕМЛЕКЕТТІК РЕТТЕУ: ЭКОЛОГИЯ ЖӘНЕ ИННОВАЦИЯЛАР.....	330
А.С. Карбозова, А.Ж. Бұхарбаева, Г.Б. Дузельбаева АУЫЛШАРУАШЫЛЫҒЫ ӨНДІРІСІН БАСҚАРУДЫҢ ЭКОНОМИКАЛЫҚ МЕХАНИЗМІНІҢ ТЕОРИЯЛЫҚ АСПЕКТІЛЕРІ.....	345
Т. Куанғалиева, Ж.Ержанова, Г. Мукашева ҚАЗАҚСТАНДАҒЫ ҚОЙ ШАРУАШЫЛЫҒЫ: ҚАЗІРГІ ЗАМАНҒЫ ДАМУ МӘСЕЛЕЛЕРІ.....	359
А.А. Макенова, А.К. Оралбаева, А. Кизимбаева ҚАЗАҚСТАННЫҢ АУЫЛДЫҚ АУМАҚТАРЫНЫҢ ТҰРАҚТЫ ДАМУЫ: ҚАЗІРГІ ЖАҒДАЙЫ.....	374
Ж.К. Ромазанов, Т.Ж. Ниязов, Т.А. Карипов ҚАЗАҚСТАННЫҢ КРЕДИТТІК НАРЫҒЫН ДАМУ ПЕРСПЕКТИВАЛАРЫ.....	389
Л.М. Шаяхметова, А.М. Курманов, Ш.Т. Айтимова ҚАЗАҚСТАН РЕСПУБЛИКАСЫНДА ЕҢБЕКТІ ҚОРҒАУДЫ ЖЕТІЛДІРУ: КӘСПТІК ТӘУЕКЕЛДЕРДІ БАҒАЛАУ ЖӘНЕ ӨНДІРІСТЕГІ ЖАЗАТАЙЫМ ОҚИҒАЛАРДАН САҚТАНДЫРУ СТРАТЕГИЯСЫ.....	401

СОДЕРЖАНИЕ

ПЕДАГОГИКА

Э.Т. Адылбекова, Н.Ф. Сарсенбиева, К.М. Кулжатаева СПОСОБЫ ЭФФЕКТИВНОГО ВНЕДРЕНИЯ ЭЛЕКТРОННЫХ РЕСУРСОВ В УЧЕБНЫЙ ПРОЦЕСС.....	5
А.А. Азатбакыт, А.М. Картаева, А.Т. Тамаев АНАЛИЗ И ОБУЧЕНИЕ ПСИХОЛОГИИ ПЕРСОНАЖЕЙ РАССКАЗОВ М. АУЭЗОВА.....	20
Л.С. Джуманова, А.С. Сагиндыкова, Г.М. Кадырова ФОРМИРОВАНИЕ КОМПЕТЕНЦИИ ЧТЕНИЯ ТЕКСТОВ СТУДЕНТАМИ НА ЗАНЯТИЯХ НЕМЕЦКОГО ЯЗЫКА.....	32
Д.М. Жарылгапова, А.А. Алмагамбетова, У.А. Абитаева РАЗВИТИЕ КОМПЕТЕНЦИЙ ОБУЧАЮЩИХСЯ В ПРЕПОДАВАНИИ ФИЗИКИ ПУТЕМ ИСПОЛЬЗОВАНИЯ КОМПЬЮТЕРНЫХ МОДЕЛЕЙ.....	45
Г.Г. Ибрагимов, А.П. Мынбаева, К.Ж. Сапарбаева РАЗВИТИЕ НАВЫКОВ НАПИСАНИЯ ЭССЕ У УЧАЩИХСЯ НА ОСНОВЕ ИСКУССТВА РИТОРИКИ.....	62
Р.Ж. Исманова, Г.К. Ахметова ЛОГОПЕДИЯ И ОСНОВЫ НЕЙРОПСИХОЛОГИИ.....	79
Л. Казыханкызы, Д. Бабаханова ИСПОЛЬЗОВАНИЕ СТРАТЕГИЙ САМОРЕГУЛИРОВАНИЯ В РАЗВИТИИ ЯЗЫКОВОГО МАСТЕРСТВА БУДУЩИМИ УЧИТЕЛЯМИ АНГЛИЙСКОГО ЯЗЫКА.....	96
Б.Д. Карбозова, М. Иманкулова, А.Б. Шормакова ФОРМИРОВАНИЕ НАВЫКОВ ТВОРЧЕСКОГО МЫШЛЕНИЯ ПРИ ИЗУЧЕНИИ КАЗАХСКОГО ЯЗЫКА.....	109
Г.Т. Курбанкулова, А.С. Стамбекова СПОСОБЫ ПОДГОТОВКИ БУДУЩИХ ПЕДАГОГОВ НАЧАЛЬНОГО ОБРАЗОВАНИЯ К ФОРМИРОВАНИЮ У УЧАЩИХСЯ НАЦИОНАЛЬНЫХ ЦЕННОСТЕЙ.....	120

Г.О. Кожашева, А.А. Бажи, М.И. Есенова, Л. Насир МЕТОДИЧЕСКИЕ ПОДХОДЫ К ОЦЕНКЕ УЧЕБНЫХ ДОСТИЖЕНИЙ УЧАЩИХСЯ ПО МАТЕМАТИКЕ В УСЛОВИЯХ ЦИФРОВИЗАЦИИ ОБРАЗОВАНИЯ.....	134
У.С. Марчибаева РАЗВИТИЕ АДАПТИВНОЙ ФИЗИЧЕСКОЙ КУЛЬТУРЫ И СПОРТА В ОБРАЗОВАТЕЛЬНОЙ СИСТЕМЕ РЕСПУБЛИКИ КАЗАХСТАН: ПЕДАГОГИЧЕСКИЕ ВЫЗОВЫ И ПЕРСПЕКТИВЫ ИССЛЕДОВАНИЙ....	148
Р.Ж. Мрзабаева, Н.М. Абдукадыров, Г.У. Ахметшина ПОВЫШЕНИЕ ПРЕДМЕТНОЙ КОМПЕТЕНЦИИ О ПОЛИТИЧЕСКИХ ПОЗИЦИЯХ ОТТО ФОН БИСМАРКА В ОТНОШЕНИИ ОСМАНСКОЙ ИМПЕРИИ НА БЕРЛИНСКОМ КОНГРЕССЕ.....	165
А.Н. Омаров, О. Кожаберген, Г.Р. Курмашева ПРАКТИКО-ОРИЕНТИРОВАННОЕ ОБУЧЕНИЕ СТУДЕНТОВ В УНИВЕРСИТЕТЕ.....	185
А.А. Сейталиева, Н.Т. Шындалиев, А.Ш. Баракова ПОДГОТОВКА БУДУЩИХ ПЕДАГОГИЧЕСКИХ КАДРОВ В УСЛОВИЯХ ДУАЛЬНОГО ОБРАЗОВАНИЯ.....	197
Г.Т. Танабаева, А.Р. Боранбаева СПОСОБЫ РАЗВИТИЯ СЛОВАРНОГО ЗАПАСА ДЕТЕЙ С НАРУШЕНИЯМИ ИНТЕЛЛЕКТА ДОШКОЛЬНОГО ВОЗРАСТА ЧЕРЕЗ СКАЗКИ.....	210
А.К. Уразова, Г.А. Туякбаев, К.Т. Кудайбергенова ЭФФЕКТИВНЫЕ МЕТОДЫ ПРЕПОДАВАНИЯ ЭПИСТОЛОГИЧЕСКОГО НАСЛЕДИЯ АБДИЛЬДЫ ТАЖИБАЕВА.....	227
Г.У. Утемисова, А.А. Алимбекова, А.И. Булшекбаева ВЗАИМОСВЯЗЬ КИБЕРБУЛЛИНГА И АГРЕССИВНОГО ВИКТИМНОГО ПОВЕДЕНИЯ.....	241
Ш.Ш. Хамзина, А.М. Утилова, Т.Ж.Шакенова ЭФФЕКТИВНОСТЬ СИСТЕМЫ НАСТАВНИЧЕСТВА В ШКОЛАХ.....	257
ЭКОНОМИКА	
Г.Е. Амалбекова, А.Н. Наренова, С.Б. Наурызкулова МИРОВОЙ РЫНОК МЯСА ПТИЦЫ: СОВРЕМЕННЫЕ ТЕНДЕНЦИИ РАЗВИТИЯ И ЭКСПОРТНЫЙ ПОТЕНЦИАЛ КАЗАХСТАНА.....	276

К.Т. Ауезова, Ж.М. Булакбай, А.А. Жакупов ПРОЕКТНОЕ УПРАВЛЕНИЕ В СТРАТЕГИЧЕСКОМ ПЛАНИРОВАНИИ ПРЕДПРИЯТИЙ ЭНЕРГЕТИЧЕСКОЙ ОТРАСЛИ.....	295
А. Елубаева, Чесловас Кристаускас ПОВЫШЕНИЕ КАДРОВОГО ПОТЕНЦИАЛА ОРГАНОВ ГОСУДАРСТВЕННОГО АУДИТА КАК ОСНОВА СОВЕРШЕНСТВОВАНИЯ МЕХАНИЗМА АУДИТА ЭФФЕКТИВНОСТИ.....	307
А.М. Есиркепова, Р.К. Ниязбекова, Д.М. Махмуд ИССЛЕДОВАНИЕ ДЕЯТЕЛЬНОСТИ КРЕСТЬЯНСКИХ ХОЗЯЙСТВ В КАЗАХСТАНЕ В КОНТЕКСТЕ ЭФФЕКТИВНОГО ЭНЕРГОПОТРЕБЛЕНИЯ.....	318
Ш.А. Жумадилла, М.Р. Сихимбаев, Д.Р. Сихимбаева ГОСУДАРСТВЕННОЕ РЕГУЛИРОВАНИЕ НЕДРОПОЛЬЗОВАНИЯ РЕСПУБЛИКИ КАЗАХСТАН: ЭКОЛОГИЯ И ИННОВАЦИИ.....	330
А.С. Карбозова, А.Ж. Бухарбаева, Г.Б. Дузельбаева ТЕОРЕТИЧЕСКИЕ АСПЕКТЫ ЭКОНОМИЧЕСКОГО МЕХАНИЗМА УПРАВЛЕНИЯ СЕЛЬСКОХОЗЯЙСТВЕННЫМ ПРОИЗВОДСТВОМ.....	345
Т. Куангалиева, Ж. Ержанова, Г. Мукашева ОВЦЕВОДСТВО КАЗАХСТАНА: ВЫЗОВЫ СОВРЕМЕННОГО РАЗВИТИЯ.....	359
А.А. Макенова, А.К. Оралбаева, А. Кизимбаева УСТОЙЧИВОЕ РАЗВИТИЕ СЕЛЬСКИХ ТЕРРИТОРИЙ КАЗАХСТАНА: СОВРЕМЕННОЕ СОСТОЯНИЕ.....	374
Ж.К. Ромазанов, Т.Ж. Ниязов, Т.А. Карипов ПЕРСПЕКТИВЫ РАЗВИТИЯ КРЕДИТНОГО РЫНКА КАЗАХСТАНА.....	389
Л.М. Шаяхметова, А. М. Курманов, Ш.Т. Айтимова СОВЕРШЕНСТВОВАНИЕ ОХРАНЫ ТРУДА В РЕСПУБЛИКЕ КАЗАХСТАН: ОЦЕНКА ПРОФЕССИОНАЛЬНЫХ РИСКОВ И СТРАТЕГИИ СТРАХОВАНИЯ ОТ НЕСЧАСТНЫХ СЛУЧАЕВ НА ПРОИЗВОДСТВЕ....	401

Publication Ethics and Publication Malpractice in the journals of the National Academy of Sciences of the Republic of Kazakhstan

For information on Ethics in publishing and Ethical guidelines for journal publication see <http://www.elsevier.com/publishingethics> and <http://www.elsevier.com/journal-authors/ethics>.

Submission of an article to the National Academy of Sciences of the Republic of Kazakhstan implies that the work described has not been published previously (except in the form of an abstract or as part of a published lecture or academic thesis or as an electronic preprint, see <http://www.elsevier.com/postingpolicy>), that it is not under consideration for publication elsewhere, that its publication is approved by all authors and tacitly or explicitly by the responsible authorities where the work was carried out, and that, if accepted, it will not be published elsewhere in the same form, in English or in any other language, including electronically without the written consent of the copyright-holder. In particular, translations into English of papers already published in another language are not accepted.

No other forms of scientific misconduct are allowed, such as plagiarism, falsification, fraudulent data, incorrect interpretation of other works, incorrect citations, etc. The National Academy of Sciences of the Republic of Kazakhstan follows the Code of Conduct of the Committee on Publication Ethics (COPE), and follows the COPE Flowcharts for Resolving Cases of Suspected Misconduct (http://publicationethics.org/files/u2/New_Code.pdf). To verify originality, your article may be checked by the originality detection service Cross Check <http://www.elsevier.com/editors/plagdetect>.

The authors are obliged to participate in peer review process and be ready to provide corrections, clarifications, retractions and apologies when needed. All authors of a paper should have significantly contributed to the research.

The reviewers should provide objective judgments and should point out relevant published works which are not yet cited. Reviewed articles should be treated confidentially. The reviewers will be chosen in such a way that there is no conflict of interests with respect to the research, the authors and/or the research funders.

The editors have complete responsibility and authority to reject or accept a paper, and they will only accept a paper when reasonably certain. They will preserve anonymity of reviewers and promote publication of corrections, clarifications, retractions and apologies when needed. The acceptance of a paper automatically implies the copyright transfer to the National Academy of sciences of the Republic of Kazakhstan.

The Editorial Board of the National Academy of sciences of the Republic of Kazakhstan will monitor and safeguard publishing ethics.

Правила оформления статьи для публикации в журнале смотреть на сайте:

[www: nauka-nanrk.kz](http://www.nauka-nanrk.kz)

ISSN 2518–1467 (Online),

ISSN 1991–3494 (Print)

<http://www.bulletin-science.kz/index.php/en>

Директор отдела издания научных журналов НАН РК *А. Ботанқызы*

Редакторы: *Д.С. Аленов, Ж.Ш. Әден*

Верстка на компьютере *Г.Д. Жадыранова*

Подписано в печать 29.05.2024.

Формат 60x881/8. Бумага офсетная. Печать - ризограф.

46,0 п.л. Тираж 300. Заказ 5.